

3. Деникин А. И. Очерки русской смуты // Вопросы истории. — 1992. — №2-3. — С. 128-142.

4. Конституция Крымской Социалистической Советской Республики // Крымская республика: Год 1921. — Симферополь, 1992. — С. 121-126.

5. Контрпредложения крымской делегации // Крымский архив. — 1996. — №2. — С. 73-74.

6. Леонид Грач: Политический портрет на фоне событий. — Симферополь, 1995. — 113 с.

7. Оболенский В. А. Крым при немцах // Крымский архив. — 1996. — №2. — С. 14-28.

*Л. О. Зайцев, кандидат юридичних наук, доцент
(Університет внутрішніх справ)*

ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ У КРИМУ

(1941 – 1944 рр.)

Складовою частиною агресії нацистської Німеччини та її сателітів став злочинний окупаційний режим, встановлений на загарбаній території України та Криму, який в 1941-1945 рр. був у складі РРФСР. Основні принципи «нової східної територіальної політики» знайшли своє відображення в плані «Ост», яким передбачалося протягом кількох десятиріч виселити і здебільшого знищити майже 31 млн. населення, решту ж населення — онімечити. Головною економічною метою було перетворення східних територій в аграрно-сировинний додаток, джерело дешевої робочої (рабської) сили.

Крим у злочинних планах нацистів займав особливе місце. Згідно з підписаним у липні 1941 р. розпорядженням Гітлера передбачалося виселення всього населення з Криму, який повинен був стати «німецькою Рив'єрою». Через два місяці відповідну директиву видав міністр у справах окупованих східних областей Розенберг. Генеральний комісар Криму Фраценфельд розробив проект переселення в Крим населення південного Тіролю, який схвалили і Гітлер, і Гімлер. Було створено спеціальне «кримське командування військ СС», яке почало проводити підготовчі заходи для колонізації території Криму. Передбачалося, що колоністами для Південної території України та Криму будуть і німці з Румунії, Болгарії та Югославії. В грудні 1941 р. Розенберг запропонував Гітлеру включити Крим до складу Третього рейху під назвою Готенланд, тобто Земля готів.

Місто Сімферополь планувалося перейменувати в Готенбург, Севастополь – в Теодорисгарен. Навіть на початку 1943 р. нацисти не залишали своїх планів щодо Криму. Виступаючи 12 січня 1943 р. Гімлер зазначив, що Крим і Херсонщина, як і Латвія, Литва, Естонія та інші землі, «должны бытъ германизированы, т. е. тотально заселены» [1, с. 272]. Особисті зазіхання на південні землі України і Крим мала не тільки Німеччина, а й Румунія.

Провал ідеї блискавичної війни, яка набула затяжного характеру, швидкість перебігу подій і особливо масовий рух опору на окупованих територіях змусили загарбників дещо змінити плани реалізації окупаційної політики. Окуповані області СРСР були розділені на зони військового та цивільного управління. Перша підлягала Головному командуванню сухопутних військ вермахту, друга – підпорядковувалась імперському міністерству в справах окупованих східних областей, яке офіційно почало діяти 17 липня 1941 р. [6, с. 56-59].

Спочатку на окупованій території Криму були створені органи військового управління, організація і діяльність яких будувалася на директиві головного командування сухопутних військ Німеччини від 3 квітня 1941 р. [2, с. 20-21]. Зони військового управління поділялися на райони бойових дій, оперативний тилловий район армії, тилловий район груп армій. Тиллові райони керувалися польовими та місцевими комендатурами. Під їх керівництвом утворювались і діяли місцеві (сільські, міські) органи управління, до роботи в яких залучалися і представники місцевого населення.

20 серпня 1941 р. декретом фюрера був утворений «цивільний» рейхскомісаріат «Україна», який складався з шести генеральних округів. Формально (ще 16 липня 1941 р.!) Крим був включений до складу генерального округу «Таврія» (адміністративний центр Мелітополь), проте на відміну від інших генеральних округів у Криму склалося своєрідне спільне військово-цивільне управління. Співпрацювали органи як військової, так і цивільної адміністрації.

У процесі розбудови цивільної адміністрації в Криму з метою спрощення механізму управління була ліквідована така ланка військової адміністрації, як польові комендатури, а їх функції перейняли на себе місцеві комендатури. Структура адміністративного апарату залишалась досить громіздкою, але з чітко визначеним завданням – встановленням «порядку», який би відповідав цілям агресора. Окрім німецької адміністрації в межах колишнього адміністративного поділу створювались органи місцевого управління в районах, містах, селах із числа місцевого населення лояльного до окупаційної влади, які діяли за умов повної підконтрольності і залежності від німецької оку-

паційної адміністрації. Це проявлялось як у порядку призначення та заміщення посад, так і в тому, чим вони керувалися в своїй діяльності. В більшості розпоряджень місцевих властей зазначалося: «підстава: наказ німецького командування».

На відміну від континентальної частини рейхскомісаріату, в Криму так і не була створена судова система згідно з постановою Розенберга від 4 серпня 1941 р. [4, с. 27]. Вироки та рішення виносились адміністративними та військовими органами в позасудовому порядку і носили відкрито репресивний характер. Друковані оголошення про вирoki, винесені Орткомандантом м. Сімферополя, розпочинались характерною фразою «на підставі наданих мені судових прав ...» [5, с. 77].

Порушуючи міжнародне право, окупанти інколи насильно чи обманом (обіцянками надання політичних або матеріальних благ) почали активно формувати з числа місцевого населення військово-поліцейські підрозділи для використання їх на фронтах, в охороні тилу, в боротьбі з радянськими партизанами. Причини, які заставили одягнути мундир чужинця, були різні. Одні воювали на боці Німеччини з політичних міркувань (неприйняття більшовизму, радянської влади), на знак помсти за пережиті кривди (голодомор, терор, утиски на національному, релігійно-світоглядному ґрунті), інші – з безвиході (полон, страх перед сталінськими репресіями) [3, с. 279]. Можна вважати праявним поділ усіх формувань на дві групи: перша – військово-поліцейські угруповання, що виникли на базі національно-політичних конценцій; друга – охоронно-вартові, допоміжні, поліцейські підрозділи. Так, розігруючи кримськотатарську партію окупаційна влада в листопаді 1942 р. активізувала «прийом татар-добровольців до лав німецької армії для використання в Криму» [5, с. 53]. А в лютому 1943 р. звернулася з закликом до всього населення Криму стосовно вступу до лав німецької армії в якості «гільфсвілліге» («гівіс» – команди по виконанню допоміжних функцій для вермахту). Створювалася і місцева поліція, на рядові посади в якій набирали і місцевих жителів. Поліція підпорядковувалася апарату рейхсфюрера СС і начальника поліції Гімлера. В Рейхскомісаріаті вона носила назву «Допоміжна українська поліція на службі німецького вермахту». Щодо організації місцевої поліції можна судити по поліцейським силам, які знаходились при комендатурі м. Севастополя (квітень 1943 р.) і які підпорядковувалися Сімферопольському командуванню: польова жандармерія (12 чоловік), пости жандармерії (17 чоловік), охоронна поліція (144 чоловік), служба безпеки – СД (48 чоловік), тайна польова поліція (8 чоловік). Кількість населення міста на цей час складала близько 10 тис. чоловік.

Порушуючи міжнародне право, керуючись злочинними за змістом нормативними актами, окупаційна влада приступила до зміни правового поля на загарбаних територіях. Ці зміни в першу чергу стосувалися норм публічного права. Ліквідувався радянський державно-правовий устрій. Такими актами, як «Про військову підсудність в районі «Барбароса» і про особливі повноваження військ», «Про поведіння з цивільним населенням і з полоненими противника» і под. місцеве населення було позбавлене елементарних прав та свобод.

Встановлені окупантами обмеження торкалися всіх сторін життя. Порушення встановлених правил призводило до покарання — від смертної кари до трьох місяців ув'язнення. За проступки страчували навіть неповнолітніх [5, с. 55]. Насильно у населення віднімалися майно, харчові продукти, одяг. Широко використовувалася примусова праця. 19 червня 1942 р. Орскомендант Сімферополя оголосив наказ згідно з яким жителі міста віком від 14 до 60 років «зобов'язані згоджуватися на будь-яку запропоновану їм Бюро праці роботу», за ухилення від роботи кара «як за саботаж за законами воєнного часу». Під виглядом трудової повинності значна маса населення була вивезена на рабську працю в окуповану Європу.

У лютому 1942 р. Розенберг підписав указ про впровадження «нового аграрного порядку у визволених Східних областях». Згідно з указом пропонувалося введення приватної селянської власності на землю. Але реально на всій окупованій території України приватна власність на землю не була реалізована. Окупантам було навіть вигідно зберігати колгоспи та радгоспи для примусової праці та пограбування селян. І лише в літку 1943 р. було проголошено введення приватної власності на землю. В Криму «Декларація про введення приватної селянської власності на землю» була опублікована 11 червня 1943 р. та практичних результатів вона не мала. Цікаво, що до кінця існування окупаційної влади продовжували діяти деякі радянські норми. Зокрема ті, що стосувались різних податків з населення (в тому числі подушний податок). Порядок вступу до шлюбу майже дзеркально відбивав порядок, який існував до 1941 р. [5, с. 90-91].

З перших днів встановлення окупаційного режиму на території Криму, як і на всіх окупованих територіях, нова влада розпочала свою діяльність шляхом насилля, сваволі, грабунку, масового знищення населення. Загарбники не тільки мали «право», але й були зобов'язані відповідними наказами, директивами, інструкціями, виявляти граничну жорстокість. У числі перших езекуцій стало масове (одночасно тисяч громадян!)

страчання в кінці 1941 р. під Сімферополем 12 тис. громадян, в Керчі – 7 тис. Під час відступу загарбників з території Криму була застосована практика «спаленої землі», «тотальної» евакуації. В наказі Гімлера від 7 вересня 1943 р. вимагалось не залишати «жодної людини» [7, с. 528].

Основним змістом економічної політики був широкомасштабний грабіж, якій носив здебільшого організований характер. Земля, її надра, промисловість, сільське господарство, культурні і наукові цінності, всі багатства розглядалися як власність «великогерманського рейху».

Окупаційний механізм у Криму, як і на всій окупованій території Радянського Союзу, включав значну кількість великих стаціонарних та малих концентраційних таборів як для військовополонених, так і цивільних громадян, в яких всупереч нормам міжнародного права, здійснювалося масове знищення людей. В результаті злочинного здійснення окупаційного режиму за період тимчасової окупації території Криму у 1941 – 1944 рр. загинула від насильств, голоду, хвороб майже чверть населення, вивезено до Німеччини декілька тисяч чоловік. Було зруйновано, розграбовано дві третини народного господарства. Майже десятиріччя тяжкої праці трудівників Криму, всієї держави потребувалося для відновлення соціально-економічного життя на півострові.

Література

1. Безыменский Л. А. Разгаданные загадки третьего Рейха: книга не только о прошлом. 1933 – 1941. – М., 1980. – С. 279.
2. Історія застерігає: Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх пособників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни. – К., 1986. – С. 264.
3. Крым в период Великой Отечественной войны 1941 – 1945: Сб. документов и материалов. – Симферополь, 1973. – С. 490.
4. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Зб. документів і матеріалів. – К., 1963. – С. 488.
5. Окупаційний режим в Криму: 1941 – 1944 рр. За матеріалами преси окупаційних властей. – Сімферополь, 1996. – С. 120.
6. Преступные цели – преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР (1941–1944 гг.) – М., 1968. – С. 383.
7. «Совершенно секретно! Только для командования!». Стратегия фашистской Германии в войне против СССР: Документы и материалы. – М., 1967. – С. 755.